

บทที่ 2

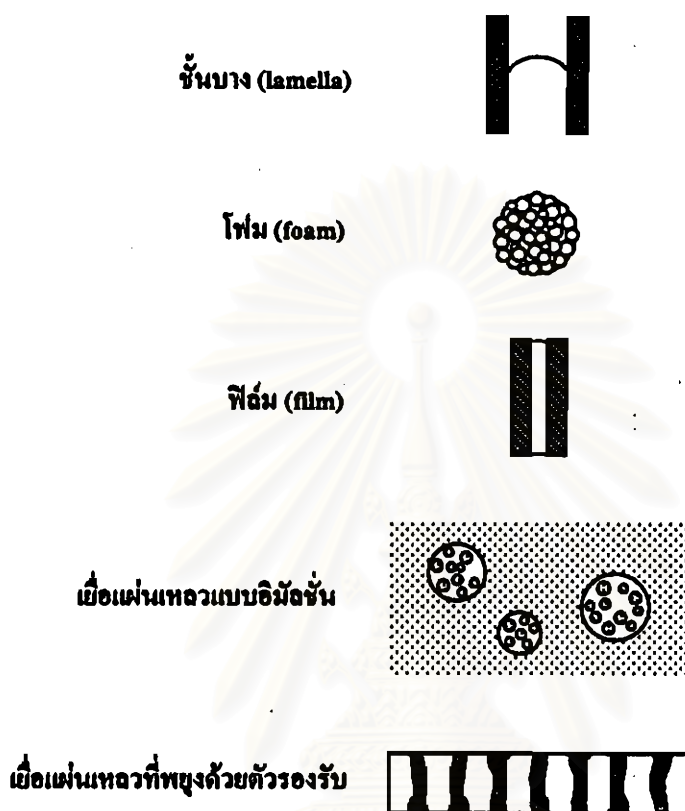
เยื่อแผ่นเหลว

บทนี้จะอธิบายกระบวนการสกัดด้วยเยื่อแผ่นเหลว รูปแบบของเยื่อแผ่นเหลวที่เกิดขึ้น กระบวนการเยื่อแผ่นเหลวแบบต่าง ๆ รวมถึงชนิดของสารสกัดที่ใช้ในกระบวนการเยื่อแผ่นเหลว ตามลำดับ

กระบวนการเยื่อแผ่นเหลว (liquid membrane process) ประกอบไปด้วย วัฏภาคเยื่อแผ่นเหลว (liquid membrane phase) ซึ่งเป็นวัฏภาคที่ประกอบไปด้วยสารสกัด (extractant) ละลายในตัวทำละลาย และวัฏภาคสารละลายสองวัฏภาค ได้แก่ วัฏภาคสารละลายป้อน (feed phase) ซึ่งเป็นวัฏภาคที่มีองค์ประกอบที่ต้องการแยกละลายอยู่ และวัฏภาคสารละลายสดริป (strip phase) ซึ่งเป็นวัฏภาคที่รองรับองค์ประกอบที่ต้องการแยกซึ่งถ่ายเทผ่านเยื่อแผ่นเหลวมาจากวัฏภาคสารละลายป้อน วัฏภาคเยื่อแผ่นเหลวจะไม่รวมเป็นเนื้อเดียวกับวัฏภาคสารละลาย เมื่อนำวัฏภาคเยื่อแผ่นเหลวมาขึ้นระหว่างวัฏภาคสารละลาย องค์ประกอบที่ต้องการแยกซึ่งสามารถถ่ายเทผ่านวัฏภาคเยื่อแผ่นเหลวได้จะละลายในวัฏภาคเยื่อแผ่นเหลวที่ผิวสัมผัสระหว่างวัฏภาคสารละลายป้อนกับวัฏภาคเยื่อแผ่นเหลว จากนั้นจึงแพร่ผ่านวัฏภาคเยื่อแผ่นเหลวในรูปที่ละลายได้ไปยังผิวสัมผัสระหว่างวัฏภาคเยื่อแผ่นเหลวกับวัฏภาคสารละลายสดริปที่ฝั่งตรงข้าม องค์ประกอบที่ต้องการแยกจะละลายในวัฏภาคสารละลายสดริป ดังนั้นจึงสามารถถ่ายเทองค์ประกอบที่ต้องการจากวัฏภาคสารละลายป้อนผ่านเยื่อแผ่นเหลวไปยังวัฏภาคสารละลายสดริปได้

เพื่อให้เกิดกระบวนการเยื่อแผ่นเหลวจึงจำเป็นต้องสร้างชั้นของเยื่อแผ่นเหลวขึ้นมาขึ้นระหว่างวัฏภาคสารละลายสองวัฏภาค รูปที่ 2.1 แสดงรูปแบบของเยื่อแผ่นเหลวที่น่าจะเกิดขึ้นได้

โดยเยื่อแผ่นเหลวแบบอิมัลชันและเยื่อแผ่นเหลวที่พองด้วยตัวรองรับมีความเหมาะสมสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้งานมากกว่ากรณีอื่น ๆ (Schultz, 1988)

รูปที่ 2.1 รูปแบบของเยื่อแผ่นเหลวชนิดต่าง ๆ (Shultz, 1988)

ส่วนต่อไปนี้จะกล่าวถึงกระบวนการเยื่อแผ่นเหลวในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีผู้ทดลองศึกษา โดยอธิบายวิธีการเตรียมเยื่อแผ่นเหลว อุปกรณ์ที่ใช้ และจุดเด่นจุดด้อยของกระบวนการ

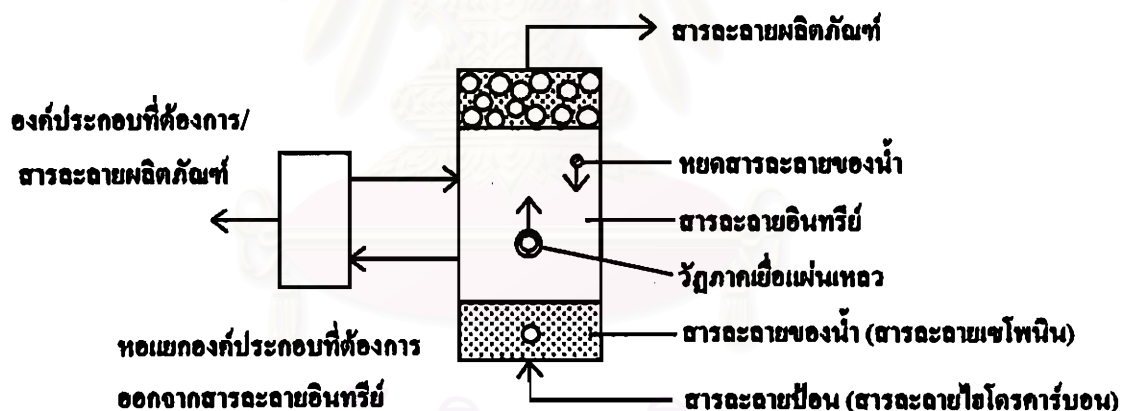
กระบวนการเยื่อแผ่นเหลวสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ เยื่อแผ่นเหลวที่ไม่พองด้วยตัวรองรับ (unsupported liquid membranes) และเยื่อแผ่นเหลวที่พองด้วยตัวรองรับ (supported liquid membranes)

2.1 เยื่อแผ่นเหลวที่ไม่พองด้วยตัวรองรับ

ในกระบวนการเยื่อแผ่นเหลวประเภทนี้ เยื่อแผ่นเหลวที่เกิดขึ้นจะเคลื่อนไหวได้ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เยื่อแผ่นเหลวแบบเคลื่อนที่ได้ (mobilized liquid membrane) เยื่อแผ่นเหลวประเภทนี้ได้แก่

2.1.1 เยื่อแผ่นเหลวในหลอดตก (liquid membrane in droplet column)

N.N. Li ได้เสนองานวิจัยเกี่ยวกับเยื่อแผ่นเหลวในหลอดตกในปี 1967 (Li, 1967 อ้างถึงใน Marr และ Kopp, 1982) ซึ่งนับได้ว่าเป็นการศึกษากระบวนการถ่ายเทมวลในเยื่อแผ่นเหลวที่ไม่พองด้วยตัวรองรับเป็นครั้งแรก

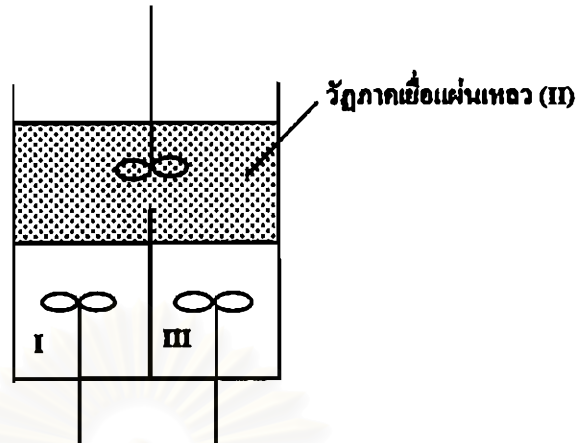
รูปที่ 2.2 ระบบเยื่อแผ่นเหลวในหลอดตก (Marr และ Kopp, 1982)

หลอดตกที่ใช้ในการทดลองดังแสดงในรูปที่ 2.2 (Marr และ Kopp, 1982) จะถูกบรรจุด้วยสารละลายอินทรีย์จนเกือบเต็ม โดยให้มีชั้นของสารละลายเซโปนิน (saponin) ในน้ำที่มีความเข้มข้นประมาณร้อยละ 1 โดยปริมาตรอยู่ด้านล่างของหลอดตก ถ้าให้หยดของสารละลายไฮโดรคาร์บอนที่มีค่าความตึงผิวต่ำกว่าสารละลายอินทรีย์ในหลอดตกเคลื่อนที่ผ่านจากทางด้านล่างของหลอด

สกัด เมื่อหยดของสารละลายไฮโดรคาร์บอนเคลื่อนที่ผ่านชั้นของสารละลายเซโพนิน หยดของสารละลายไฮโดรคาร์บอนจะถูกห่อหุ้มด้วยชั้นฟิล์มของสารละลายเซโพนินในลักษณะเหมือนฟองสบู่ที่ห่อหุ้มอากาศ หยดของสารละลายไฮโดรคาร์บอนที่ผิวมีสารละลายของน้ำคลุมอยู่จะเคลื่อนที่ผ่านวิภาคสารละลายอินทรีย์จากด้านล่างขึ้นไปด้านบนของหอสกัดเนื่องจากความถ่วงจำเพาะของสารละลายไฮโดรคาร์บอนที่น้อยกว่า ทำให้องค์ประกอบบางชนิดถ่ายเทออกจากหยดสารละลายไฮโดรคาร์บอนโดยที่ไม่มีการรวมตัวกันระหว่างวิภาคต่าง ๆ หยดของสารละลายไฮโดรคาร์บอนที่เกิดขึ้นต้องมีขนาดอยู่ในช่วงเซนติเมตรเพื่อให้สามารถเคลื่อนที่ผ่านชั้นขอบเขตของสารละลายของน้ำกับสารละลายอินทรีย์ได้ แต่ข้อจำกัดของกระบวนการในการแยกวิภาคออกจากกันอย่างสมบูรณ์หลังจากหยดสารละลายไฮโดรคาร์บอนรวมตัวกันที่ด้านบนของหอสกัดเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ด้วยเหตุนี้เองกระบวนการเยื่อแผ่นเหลวในหอสกัดจึงถูกจำกัดอยู่ในระดับการทดลองเท่านั้น

2.1.2 เยื่อแผ่นเหลวแบบปั่นกววน (stirred cells)

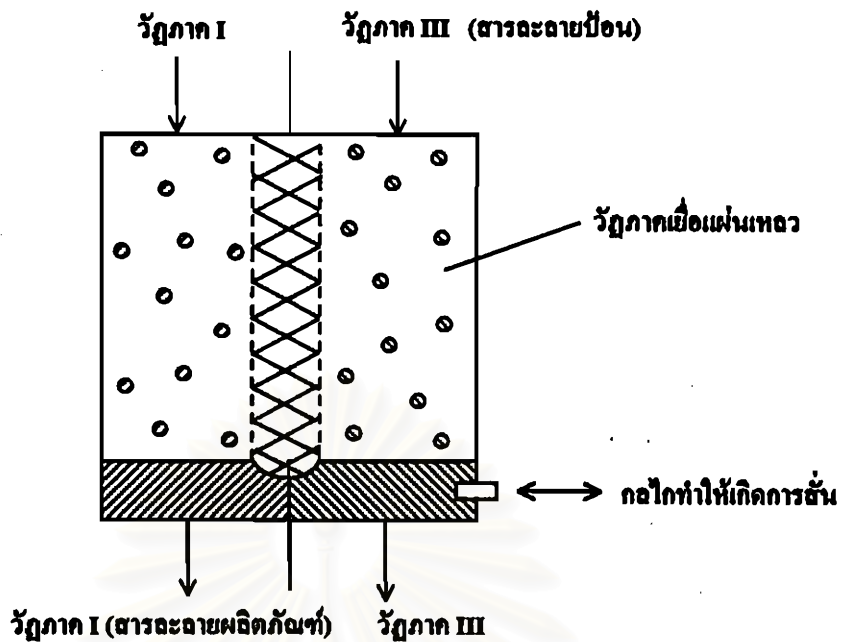
เยื่อแผ่นเหลวแบบปั่นกววนดังรูปที่ 2.3 (Mat และ Kopp, 1982) มีโครงสร้างที่ง่ายในการนำไปใช้ประโยชน์ได้ดีในการทดลองศึกษาความต้านทานที่ผิวสัมผัส (interfacial resistance) กระบวนการเยื่อแผ่นเหลวแบบนี้เตรียมโดยนำวิภาคสารละลายสองชนิดที่รวมกันได้ (วิภาค I และ วิภาค III) มาบรรจุในอุปกรณ์โดยมีแผ่นกั้นเพื่อมิให้วิภาคสารละลายทั้งสองรวมตัวกัน จากนั้นจึงนำวิภาคสารละลายชนิดที่สาม (วิภาค II) ซึ่งไม่รวมตัวกันกับวิภาคสารละลายสองชนิดแรกมาบรรจุในอุปกรณ์โดยให้วิภาคสารละลายชนิดที่สามสัมผัสกับวิภาคสารละลายทั้งสองชนิดแรก การถ่ายเทมวลในกระบวนการนี้เกิดขึ้นในทิศทางจากวิภาคสารละลาย (วิภาค I) ผ่านวิภาคเยื่อแผ่นเหลว (วิภาค II) ไปยังวิภาคสารละลาย (วิภาค III) หรือในทิศทางกลับกัน สำหรับกรณีที่วิภาคเยื่อแผ่นเหลวเป็นวิภาคสารละลายของน้ำ วิภาคสารละลายอินทรีย์ที่ใช้จะต้องหนักมากกว่า กระบวนการนี้มีข้อจำกัดที่อัตราการถ่ายเทมวลต่ำและเยื่อแผ่นเหลวที่ใช้มีปริมาณมาก (Izatt, 1988)

รูปที่ 2.3 ระบบเยื่อแผ่นเหลวแบบปั่นกววน (Marr และ Kopp, 1982)

2.1.3 เยื่อแผ่นเหลวในหอสกัดของ Boyadzhiev (Boyadzhiev column)

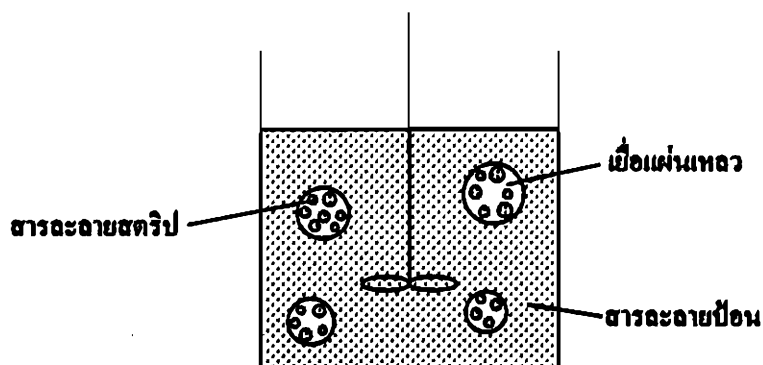
หอสกัดแบบเขย่า (pulse column) ที่เสนอโดย Boyadzhiev (Boyadzhiev และ Kyuchoukov, 1980) จะแบ่งออกเป็นสองส่วนโดยใช้แผ่นกั้นพอลิเมอร์ที่มีช่องว่างซึ่งวางไว้ในแนวตั้ง แผ่นกั้นนี้ถูกออกแบบมาเป็นพิเศษเพื่อให้วฏภาคเยื่อแผ่นเหลวเคลื่อนที่ผ่านได้แต่ป้องกันมิให้หยดสารละลายเคลื่อนที่ผ่านดังแสดงในรูปที่ 2.4 วฏภาคเยื่อแผ่นเหลวถูกบรรจุอยู่ในหอสกัดทั้งสองส่วน วฏภาคสารละลายป้อนและวฏภาคสารละลายศตริปจะถูกป้อนเข้าด้านบนทางฝั่งซ้ายหรือทางฝั่งขวาของหอสกัดในลักษณะเป็นหยดกระจายไปในวฏภาคเยื่อแผ่นเหลว เมื่อมีการเขย่าหอสกัดวฏภาคเยื่อแผ่นเหลวจะเคลื่อนที่ไปมาระหว่างสองฝั่งของแผ่นกั้นทำให้องค์ประกอบที่ต้องการแยกในวฏภาคสารละลายป้อนที่ฝั่งหนึ่งถ่ายเทผ่านวฏภาคเยื่อแผ่นเหลวไปยังวฏภาคสารละลายศตริปที่อีกฝั่งหนึ่งได้ กระบวนการนี้มีจุดเด่นตรงสามารถเพิ่มพื้นที่การถ่ายเทมวลได้มากขึ้นแต่เยื่อแผ่นเหลวที่ใช้ยังคงมีปริมาณมากอยู่ อย่างไรก็ตามมีความเป็นไปได้ในการพัฒนาเทคนิคนี้ให้มีรูปแบบที่ง่ายต่อการใช้งานต่อไป (Marr และ Kopp, 1982)

รูปที่ 2.4 ระบบเยื่อแผ่นเหลวในหอสกัดของ Boyadzhiev (Boyadzhiev และ Kyuchoukov, 1980)

2.1.4 เยื่อแผ่นเหลวแบบอิมัลชัน (emulsion liquid membrane; ELM)

เยื่อแผ่นเหลวแบบอิมัลชันถูกเตรียมโดยนำวัฏภาคสารละลายสองชนิดที่ไม่รวมเป็นเนื้อเดียวกันมาปั่นควนด้วยความเร็วสูงมากเกิดเป็นอิมัลชันในลักษณะที่วัฏภาคเยื่อแผ่นเหลว (liquid membrane phase) ห่อหุ้มวัฏภาคสารละลายสตริปหรือวัฏภาคภายใน (internal phase) เอาไว้ แต่อิมัลชันเหล่านี้มักไม่เสถียรดังนั้นจึงต้องเติมสารลดแรงตึงผิว (surfactant) ในวัฏภาคเยื่อแผ่นเหลวเพื่อรักษาเสถียรภาพของอิมัลชันระหว่างปฏิบัติการ จากนั้นจึงกระจายเม็ดอิมัลชันในวัฏภาคสารละลายป้อนหรือวัฏภาคต่อเนื่อง (continuous phase) ซึ่งเป็นสารละลายที่ไม่รวมเป็นเนื้อเดียวกับวัฏภาคเยื่อแผ่นเหลว แต่สามารถรวมเป็นเนื้อเดียวกับวัฏภาคสารละลายสตริปได้ รูปที่ 2.5 แสดงถึงระบบเยื่อแผ่นเหลวแบบอิมัลชัน การถ่ายเทมวลในระบบนี้เกิดในทิศทางจากวัฏภาคสารละลายป้อนไปยังวัฏภาคสารละลายสตริป การถ่ายเทจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนวัฏภาคสารละลายสตริปมีความเข้มข้นเพียงพอต่อความต้องการ จากนั้นจึงแยกอิมัลชันออกจากวัฏภาคสารละลายป้อนแล้วทำการแตกอิมัลชันเพื่อแยกวัฏภาคสารละลายสตริปออกมา ส่วนเยื่อแผ่นเหลวก็จะถูกนำกลับมาใช้เตรียมอิมัลชันต่อไป

รูป 2.5 ระบบเยื่อแผ่นเหลวแบบอิมัลชัน (Schultz, 1988)

เยื่อแผ่นเหลวแบบอิมัลชันสามารถแบ่งได้เป็นสองชนิด (Ho และ Li, 1992; Marr และ Kopp, 1982) ได้แก่ อิมัลชันของน้ำในน้ำมัน (water-in-oil (w/o) emulsion) ในกรณีที่ว่าภาวสารละลายสตริปเป็นสารละลายของน้ำ และอิมัลชันของน้ำมันในน้ำ (oil-in-water (o/w) emulsion) ในกรณีที่ว่าภาวสารละลายสตริปเป็นสารละลายอินทรีย์ เมื่อนำอิมัลชันของน้ำในน้ำมันมากระจายในภาวสารละลายป้อนที่เป็นสารละลายของน้ำ ระบบจะเรียงลำดับจากภาวภาคด้านในไปยังภาวภาคด้านนอกดังนี้ น้ำ/น้ำมัน/น้ำ (w/o/w) ในลักษณะเดียวกันจากอิมัลชันของน้ำมันในน้ำจะได้ระบบ น้ำมัน/น้ำ/น้ำมัน (o/w/o) ดังนั้นจึงมีสารลดแรงตึงผิวสองประเภทได้แก่ สารลดแรงตึงผิวชนิดที่ไม่ชอบน้ำ (hydrophobic surfactant) สำหรับอิมัลชันน้ำในน้ำมัน และสารลดแรงตึงผิวชนิดที่ชอบน้ำ (hydrophilic surfactant) สำหรับอิมัลชันน้ำมันในน้ำ

กระบวนการเยื่อแผ่นเหลวแบบอิมัลชันมีจุดเด่นที่มีพื้นที่ผิวสัมผัสระหว่างภาวภาคสูงมาก โดยอาจมีพื้นที่ผิวสัมผัสระหว่างภาวภาคสูงถึง 3000 ตารางเมตรต่อลูกบาศก์เมตร (Marr และ Kopp, 1982) อย่างไรก็ตามกระบวนการนี้ยังคงมีปัญหาบางประการได้แก่ การเติมสารลดแรงตึงผิวในการทำอิมัลชันเพื่อให้อิมัลชันเสถียรมากขึ้นทำให้การแตกอิมัลชันเพื่อแยกภาวสารละลายสตริปออกมาทำได้ยากขึ้น (Gu, 1992) ยิ่งไปกว่านั้นค่าฟลักซ์ (flux) ซึ่งเป็นค่าปริมาณการถ่ายเทมวลต่อพื้นที่ต่อเวลาอาจต่ำลงเนื่องจากสารลดแรงตึงผิวมารวมตัวกันที่ผิวสัมผัสระหว่างภาวภาค (interfacial film) ทำให้การถ่ายเทมวลเข้าและออกจากภาวสารละลายสตริปถูกจำกัดโดยสารลดแรงตึงผิว ปัญหาหลักอีกอย่างหนึ่งคือการแตกอิมัลชันเพื่อแยกภาวสารละลายสตริปที่อยู่ภายในอิมัลชันออกมา

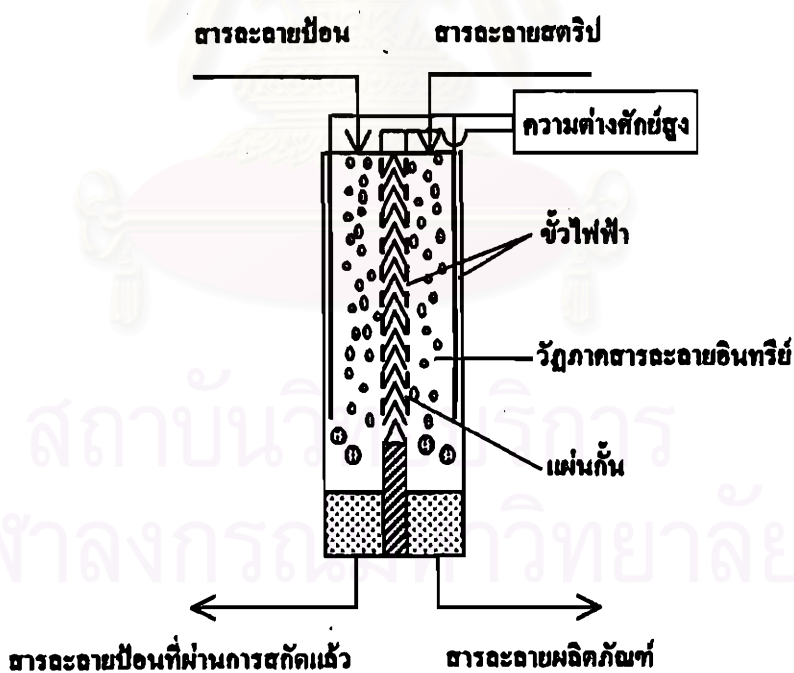
หลังจากที่วิทยาศาสตร์หลายศตวรรษที่ปรับปรุงองค์ประกอบที่ต้องการแยกเข้ามาเต็มที่แล้วและการนำวิทยาศาสตร์เยื่อแผ่นเหลวมาทำอิมัลชันใหม่ (re-emulsified) กับวิทยาศาสตร์หลายศตวรรษเพื่อใช้สกัดองค์ประกอบที่ต้องการแยกออกจากวิทยาศาสตร์หลายปีก่อน วิธีการพื้นฐานในการแตกอิมัลชันมีสองวิธีด้วยกันคือ การบำบัดทางเคมี (chemical treatment) และการบำบัดทางกายภาพ (physical treatment) (Tavlarides, 1987) การบำบัดทางเคมีเป็นการเติมสารลดการประสาน (demulsifier) ลงไปในอิมัลชัน วิธีการนี้มีประสิทธิภาพมาก แต่ตัวลดการประสานอาจเปลี่ยนคุณสมบัติของวิทยาศาสตร์เยื่อแผ่นเหลวทำให้ไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้ อีก การบำบัดทางกายภาพจะเป็นการใช้ประจุไฟฟ้าที่มีความต่างศักย์สูงเพื่อแตกอิมัลชัน วิธีการการบำบัดแบบนี้มีประสิทธิภาพดีและเหมาะสมทางเศรษฐศาสตร์สำหรับการแตกอิมัลชัน แต่อย่างไรก็ตามอุปกรณ์ที่ใช้จะมีความยุ่งยากและซับซ้อน ปัญหาอีกประการหนึ่งของกระบวนการนี้คือ การที่อิมัลชันแตกออกขณะปฏิบัติการทำให้วิทยาศาสตร์หลายศตวรรษปนกับวิทยาศาสตร์หลายปีก่อนซึ่งเป็นการลดประสิทธิภาพของการสกัด

2.1.5 เยื่อแผ่นเหลวเทียมโดยอาศัยสนามไฟฟ้า (electrostatic pseudo liquid membrane; ESPLIM)

ESPLIM เป็นกระบวนการที่พัฒนามาจากหอสกัดที่ Boyadzhiev และ Kyuchoukov คิดค้นขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้สารลดแรงตึงผิวเพื่อลดความยุ่งยากของระบบเยื่อแผ่นเหลว จากหลักฐานของสนามไฟฟ้าที่ว่า ภายใต้สนามไฟฟ้ากำลังสูง หยดน้ำในวิทยาศาสตร์น้ำมันจะแตกกระจายออกเป็นหยดเล็ก ๆ จำนวนมาก (Martin et al., 1983 อ้างถึงใน Gu, 1990) ปรากฏการณ์นี้เรียกว่า “การกวนด้วยกระแสไฟฟ้า (electrostatic agitation)” ดังนั้นเมื่อนำสนามไฟฟ้ามาใช้กับกระบวนการเยื่อแผ่นเหลวเทียมโดยอาศัยสนามไฟฟ้า จึงทำให้วิทยาศาสตร์หลายของน้ำกระจายตัวในวิทยาศาสตร์หลายอินทรีย์ได้ดีขึ้น ระบบเยื่อแผ่นเหลวเทียมโดยอาศัยสนามไฟฟ้าแสดงได้ดังรูป 2.6 วิทยาศาสตร์เยื่อแผ่นเหลวจะถูกบรรจุอยู่ในหอสกัด หอสกัดที่ใช้ในกระบวนการนี้แบ่งออกเป็นสองฝั่งคือ ฝั่งสกัดและฝั่งสกัดรีไซเคิล โดยใช้แผ่นกั้นที่ออกแบบเป็นพิเศษ ส่วนล่างของหอสกัดเป็นบริเวณที่ออกแบบมาเพื่อรองรับการรวมตัวกันของหยดวิทยาศาสตร์หลายของน้ำในฝั่งสกัดและฝั่งสกัดรีไซเคิล วิทยาศาสตร์เยื่อแผ่นเหลวในหอสกัด

สามารถเคลื่อนที่ไปมาระหว่างสองฝั่งอย่างอิสระผ่านทางแผ่นกั้น ขณะที่หยดของวิทยาศาสตร์ละลายป้อนและหยดของวิทยาศาสตร์ละลายสตรีปที่อยู่ในฝั่งสกัดและฝั่งสตรีปแยกจากกันอย่างเด็ดขาด ขั้วไฟฟ้าสองขั้วถูกต่อกร่อมระหว่างฝั่งสกัดและฝั่งสตรีปตามลำดับ เมื่อใส่กระแสไฟฟ้าที่มีความต่างศักย์สูงเข้าระหว่างฝั่งสกัดและฝั่งสตรีป สารละลายของน้ำในสองฝั่งจะแตกกระจายเป็นเม็ดเล็ก ๆ จำนวนมากในวิทยาศาสตร์เยื่อแผ่นเหลว ทำให้องค์ประกอบที่ต้องการแยกในวิทยาศาสตร์ละลายป้อนที่ฝั่งหนึ่งถ่ายเทผ่านวิทยาศาสตร์เยื่อแผ่นเหลวไปยังวิทยาศาสตร์ละลายสตรีปที่อีกฝั่งหนึ่งได้ กระบวนการนี้มีจุดเด่นหลายประการ ได้แก่ มีค่าฟลักซ์ของการถ่ายเทมวลสูง ไม่ต้องใช้สารลดแรงตึงผิว ระบบไม่ซับซ้อน ใช้พลังงานต่ำ และลดปัญหาเกี่ยวกับเสถียรภาพของเยื่อแผ่นเหลวลง แต่กระนั้นกระบวนการนี้ยังมีข้อจำกัดของตัวเองคือ วิทยาศาสตร์ละลายอินทรีย์ที่ใช้ต้องมีความเป็นขี้ดต่ำ วิทยาศาสตร์ที่กระจายตัวต้องเป็นวิทยาศาสตร์ละลายของน้ำเท่านั้น และยังต้องใช้สารละลายอินทรีย์เป็นปริมาณมาก นอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างใหม่จึงจำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติมอีก (Gu, 1990)

รูปที่ 2.6 ระบบเยื่อแผ่นเหลวเทียมโดยอาศัยกระแสไฟฟ้า (Gu, 1990)

2.2 เยื่อแผ่นเหลวที่พองด้วยตัวรองรับ

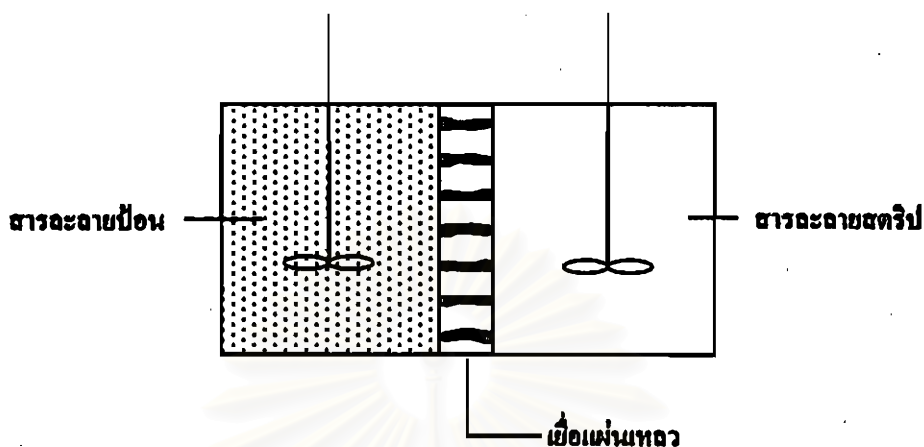
สำหรับกระบวนการเยื่อแผ่นเหลวประเภทนี้ เยื่อแผ่นเหลวที่เกิดขึ้นจะถูกตรึงอยู่กับที่จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เยื่อแผ่นเหลวแบบเคลื่อนที่ไม่ได้ (immobilized liquid membrane) เยื่อแผ่นเหลวประเภทนี้จะใช้ตัวรองรับพอลิเมอร์ที่มีรูพรุนเป็นตัวรองรับ โดยเยื่อแผ่นเหลวจะถูกตรึงไว้ในรูพรุนด้วยแรงคาпилลารี (capillary force) (Marr และ Kopp, 1982; Schultz, 1988) ตัวรองรับที่เป็นรูพรุนมีรูปร่างหลายแบบได้แก่ แบบแผ่นแบน (flat sheet) แบบแผ่นม้วน (spiral - wound) และแบบเส้นใยกลวง (hollow fiber) ข้อได้เปรียบของเยื่อแผ่นเหลวพองด้วยตัวรองรับคือ กระบวนการเตรียมไม่ยุ่งยากและสารสกัดที่ใช้มีปริมาณน้อย แต่อย่างไรก็ตามอัตราการถ่ายเทมวลที่ต่ำและการเสื่อมสภาพของเยื่อแผ่นเหลวเป็นจุดอ่อนของเยื่อแผ่นเหลวที่พองด้วยตัวรองรับ (O'Hara, 1989; Shiau และ Chen, 1993)

การเตรียมกระบวนการเยื่อแผ่นเหลวที่พองด้วยตัวรองรับทำโดยนำวัสดุภาคเยื่อแผ่นเหลวมาเคลือบฝังไว้บนตัวรองรับ เกิดเป็นแผ่นฟิล์มของเยื่อแผ่นเหลวพองด้วยตัวรองรับ เมื่อนำตัวรองรับนี้มาขึ้นระหว่างสารละลายสองชนิดที่ไม่รวมเป็นเนื้อเดียวกับวัสดุภาคเยื่อแผ่นเหลว ตัวรองรับจะทำหน้าที่เป็นเยื่อแผ่นเหลวเพื่อถ่ายเทไอออนโลหะจากสารละลายชนิดแรกไปยังสารละลายอีกชนิดหนึ่ง ตัวรองรับที่ใช้แบ่งออกเป็นสองประเภทคือ พอลิเมอร์ที่มีรูพรุนชนิดไม่ชอบน้ำซึ่งวัสดุภาคเยื่อแผ่นเหลวที่นำมาเคลือบฝังจะเป็นวัสดุภาคสารละลายอินทรีย์ และตัวรองรับพอลิเมอร์ที่มีรูพรุนชนิดชอบน้ำซึ่งวัสดุภาคเยื่อแผ่นเหลวที่นำมาเคลือบฝังต้องเป็นวัสดุภาคสารละลายของน้ำ

2.2.1 เยื่อแผ่นเหลวที่พองด้วยตัวรองรับแบบแผ่นแบน (flat sheet supported liquid membrane)

เยื่อแผ่นเหลวที่พองด้วยตัวรองรับแบบแผ่นแบนมีรูปแบบดังแสดงไว้ในรูป 2.7 เยื่อแผ่นเหลวแบบนี้เหมาะสมในการนำมาศึกษากลไกการถ่ายเทมวลเนื่องจากมีรูปแบบของตัวรองรับที่

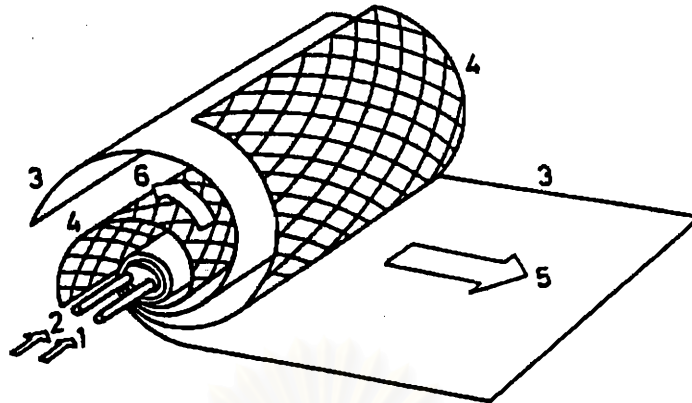
เหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามเยื่อแผ่นเหลวแบบนี้มีอัตราการถ่ายเทมวลต่ำเนื่องจากมีพื้นที่ในการถ่ายเทมวลน้อย

รูปที่ 2.7 ระบบเยื่อแผ่นเหลวที่พองด้วยตัวรองรับแบบแผ่นแบน (Komasawa et al., 1983)

2.2.2 เยื่อแผ่นเหลวที่พองด้วยแผ่นม้วน (spiral-type supported liquid membrane)

เยื่อแผ่นเหลวที่พองด้วยแผ่นม้วนที่พัฒนาขึ้นโดย Teramoto (Teramoto et al., 1987) แสดงไว้ดังรูปที่ 2.8 โมดูล (module) ของตัวรองรับแบบแผ่นม้วนผลิตขึ้นโดยใช้ฟิล์มพอลิเมอร์ที่มีรูพรุนชนิดไม่ชอบน้ำ และแผ่นตาข่าย (mesh spacer) พอลิเอสเตอร์ม้วนรอบท่อ นำสารละลายป้อนและสารละลายผลิตภัณฑ์ ผิวด้านนอกและปลายทั้งสองด้านของโมดูลจะถูกผนึกไว้ด้วยตัวประสานอีพอกซี (epoxy) ส่วนสารละลายป้อนที่ผ่านการสกัดแล้ว (raffinate) และสารละลายสกัดที่ได้ (strip) จะไหลออกทางท่อที่สอดไว้ด้านนอกสุดของโมดูล จุดเด่นของกระบวนการนี้คือ โมดูลที่ใช้มีพื้นที่การถ่ายเทมวลต่อปริมาตรสูง และรูปแบบการไหลของสารละลายป้อนและสารละลายสกัดไม่ซับซ้อน

รูปที่ 2.8 ระบบเยื่อแผ่นเหลวที่พุงด้วยตัวรองรับแบบแผ่นม้วน (Teramoto et al., 1987)

หมายเลขที่ 1 ทางเข้าของสารละลายป้อน

หมายเลขที่ 2 ทางเข้าของสารละลายสดริบ

หมายเลขที่ 3 เยื่อแผ่นเหลว

หมายเลขที่ 4 แผ่นกั้น

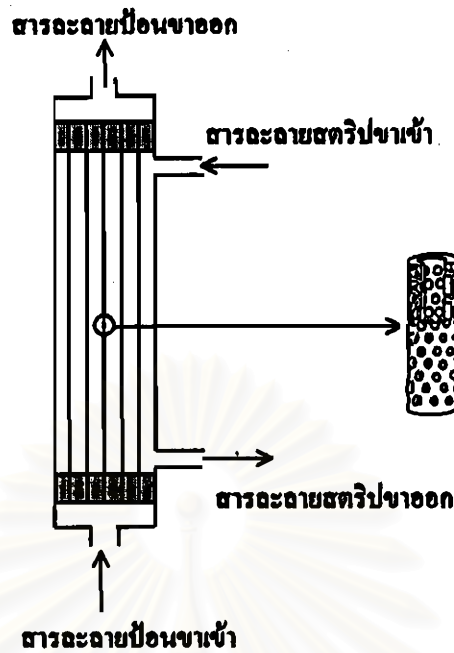
หมายเลขที่ 5 สารละลายป้อน

หมายเลขที่ 6 สารละลายสดริบ

2.2.3 เยื่อแผ่นเหลวที่พุงด้วยเส้นใยกลวง (hollow fiber supported liquid membrane; HFSLM)

รูปแบบของตัวรองรับชนิดเส้นใยกลวงเป็นรูปแบบที่เหมาะสมในการนำไปใช้งานมากกว่ารูปแบบอื่น ๆ เนื่องจากมีพื้นที่ถ่ายเทมวลต่อปริมาตรสูง (Yang และ Cussler, 1986; Dahuron และ Cussler, 1988) และเยื่อแผ่นเหลวที่เชื่อมสภาพสามารถปรับปรุงคุณสมบัติได้ง่ายโดยการเติมเยื่อแผ่นเหลวเข้าไปใหม่ (Danesi และ Rickert, 1986; Nakano et al., 1987; Tanikaki et al., 1988)

โมดูล (module) ของเส้นใยกลวงถูกผลิตในลักษณะที่นำเส้นใยกลวงจำนวนมากมาเรียงในแนวขนานกันแล้วบรรจุลงในโมดูลรูปทรงกระบอก จากนั้นจึงปิดปลายทั้งสองด้านของโมดูลด้วยเรซิน (resin) ดังแสดงในรูปที่ 2.9 โดยปกติเส้นใยกลวงมักเป็นตัวรองรับชนิดไม่ชอบน้ำ ดังนั้นเส้นใยกลวงจะถูกเคลือบฝั่งไว้ด้วยวัสดุภาคเยื่อแผ่นเหลวที่เป็นสารละลายอินทรีย์ วัสดุภาคสารละลายของน้ำสองชนิดจะไหลภายในเส้นใยกลวง (lumen or tube side) และภายนอกเส้นใยกลวง (shell side)

รูปที่ 2.9 แสดงเยื่อแผ่นเหลวที่พุงด้วยเส้นใยกลวง (Izatt, 1989)

ส่วนสุดท้ายจะอธิบายถึงสารสกัดที่ใช้ในกระบวนการเยื่อแผ่นเหลวต่อไป

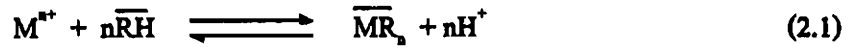
2.3 ชนิดของสารสกัด

สารสกัดที่ใช้ในกระบวนการเยื่อแผ่นเหลวสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มตามลักษณะของหมู่ฟังก์ชันที่เป็นองค์ประกอบของสารสกัด (Tavlarides et al., 1987) ดังนี้

2.3.1 สารสกัดชนิดกรด (Acidic Extractant)

สารสกัดประเภทนี้ยังสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทย่อยคือ สารสกัดชนิดกรด (acidic extractant) และ สารสกัดชนิดคีเลท (chelate extractant) สารสกัดประเภทแรกจะประกอบไปด้วยหมู่ฟังก์ชันของส่วนที่เข้าทำปฏิกิริยา เช่น $-COOH$, $=P(O)OH$, $-SO_3H$ ส่วนประเภทหลังสาร

สกัดจะทำปฏิกิริยาคีเลชัน (chelation) กับไอออนโลหะ ไอออนโลหะชนิดที่มีประจุบวกสามารถทำปฏิกิริยากับสารสกัดชนิดกรดทั้งสองประเภทเกิดเป็นสารประกอบเชิงซ้อนที่มีประจุเป็นกลาง และสามารถละลายได้ดีในวัฏภาคของสารละลายอินทรีย์ดังสมการ

ในที่นี้เครื่องหมายขีดด้านบน หมายถึงสารนั้นอยู่ในวัฏภาคสารละลายอินทรีย์ นอกจากนั้นสมการข้างต้นยังแสดงถึงปฏิกิริยาการแลกเปลี่ยนประจุบวกโดยเกิดการแลกเปลี่ยนไอออนระหว่างไฮโดรเนียมไอออนกับไอออนโลหะ ความสามารถในการสกัดไอออนโลหะขึ้นกับความเป็นกรด-ด่างของวัฏภาคสารละลาย นอกจากนั้นยังขึ้นกับธรรมชาติของไอออนโลหะนั้น ๆ (Tavlarides et al., 1987)

สารสกัดประเภทกรดที่พบว่ามีประโยชน์อย่างมากในการสกัดไอออนโลหะเชิงพาณิชย์ได้แก่ อนุพันธ์ของกรดอินทรีย์ฟอสฟอรัส (organic derivatives of phosphorous acids) และกรดโมโนคาร์บอกซิลิก (monocarboxylic acids) ซึ่งในสารสกัดประเภทนี้โดยเฉพาะกรดอัลคิลฟอสฟอริก (alkylphosphoric acids) ถูกนำมาใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรดได-2-เอทิลเฮกซิลฟอสฟอริก (di-2-ethylhexyl phosphoric acids ; D2EHPA)

สารสกัดประเภทคีเลตได้แก่ สารสกัดที่ประกอบไปด้วยคอนเนอร์กรุ๊ป (donor groups) ซึ่งสามารถที่จะเกิดสารประกอบเชิงซ้อนไบเดนเทต (bidentate complexes) กับไอออนโลหะได้ สารสกัดประเภทคีเลตเชิงพาณิชย์จำกัดอยู่เพียงสองประเภทคือ (ก) ประเภทกลุ่มของ 2-ไฮดรอกซีเบนโซฟีโนออกซิม (2-hydroxy benzophenone oximes) ที่ผลิตโดยบริษัท Henkel Corporation (General Mills Inc. USA) ภายใต้เครื่องหมายการค้าชื่อ LIX สารสกัด Acorga ที่ผลิตโดยบริษัท Imperial Chemical USA และสารสกัด SME ที่ผลิตโดยบริษัท Shell Chemical USA (ข) ประเภทกลุ่มของ 8-ไฮดรอกซีควิโนไลน์ (8-Hydroxyquinoline) ที่ผลิตโดยบริษัท Sherex (Ashland Chemical Company USA) ภายใต้เครื่องหมายการค้าชื่อ Kelex สารสกัดเหล่านี้ส่วนใหญ่ผลิตขึ้นมาโดยเฉพาะเพื่อใช้สกัดไอออนทองแดงทั้งจากสารละลายกรดที่ผ่านมาจากกระบวนการชะละลาย (acidic leach liquors) และจากสารละลายอัลคาไลน์ (alkaline)

2.3.2 สารสกัดชนิดต่าง (Basic Extractant)

เป็นสารสกัดอินทรีย์ซึ่งง่ายต่อการเกิดเป็นรูปของเกลือในขณะที่สัมผัสกับสารละลายที่มีสภาพเป็นกรด สารสกัดที่ใช้เชิงพาณิชย์จะเป็นพวกเอมีน และ แอมโมเนียมเฮไลด์ชนิดจตุภูมิ (quaternary ammonium halides) มีการพัฒนากระบวนการใช้เอมีนของเกลือแอมโมเนียม (ammonium salt) ชนิดปฐมภูมิ (primary; RNH_2) ชนิดทุติยภูมิ (secondary; R_2NR) ชนิดตติยภูมิ (tertiary; R_3N) และ ชนิดจตุภูมิ (quaternary; R_4N^+) ประสิทธิภาพของการสกัดไอออนโลหะด้วยสารสกัดเอมีนขึ้นอยู่กับความสามารถในการรวมตัวของไอออนโลหะที่อยู่ในวัฏภาคสารละลายของน้ำเป็นองค์ประกอบที่มีประจุลบ (anionic species) ซึ่งองค์ประกอบนี้ถูกสกัดได้ด้วยเอมีน

เพื่อให้การแลกเปลี่ยนเกิดขึ้น เอมีนต้องเปลี่ยนไปอยู่ในรูปของเกลือเอมีนที่เหมาะสมเพื่อแลกเปลี่ยนประจุบวกกับไอออนโลหะ ดังนี้

นั่นคือเอมีนจะรวมตัวกับกรดเป็นเกลือของเอมีนซึ่งมีชื่อว่า $\overline{\text{R}_3\text{N}^+\text{HA}^-}$ ในวัฏภาคของสารละลายอินทรีย์ เมื่อตัวทำละลายอินทรีย์นี้สัมผัสกับสารละลายของน้ำที่ประกอบไปด้วยไอออนโลหะ MY^n จะเกิดการแลกเปลี่ยนประจุคังสมการ (2.2) ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการสกัดไอออนโลหะโดยการใช้เอมีนเป็นสารสกัดคือ การรวมตัวของเอมีนที่อยู่ในวัฏภาคสารละลายอินทรีย์ ซึ่งการรวมตัวนี้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของตัวทำละลายและธรรมชาติของแอมโมเนียมที่มีประจุบวกและประจุลบ (ammonium cation และ anion) การรวมตัวของเอมีนทำให้เกิดวัฏภาคที่สามขึ้นดังสมการ 2.4

การเกิดวิฤภาคที่สามทำให้วิฤภาคสารละลายอินทรีย์แยกตัวออกเป็นสองส่วนซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของการนำสารสกัดชนิดนี้มาใช้แต่สามารถแก้ไขได้โดยการเติมสารปรับปรุงสภาพ (modifiers) เช่นพวก long-chain aliphatic alcohol (Tavlarides et al., 1987)

2.3.3 สารสกัดชนิดขอลเวท (Solvating Extractant)

สารสกัดประเภทขอลเวท (solvating) หรือสารสกัดประเภทกลาง (neutral) เป็นสารสกัดที่ไม่มีเฉพาะคอนเนอร์กรุป จึงไม่สามารถแตกโปรตอนรอนได้ ดังนั้นสารสกัดประเภทนี้จึงไม่มีกลุ่มของไอออนที่มีประจุบวกหรือไอออนที่มีประจุลบเป็นส่วนประกอบของโมเลกุล ไอออนโลหะในวิฤภาคของสารละลายของน้ำจะถูกสกัดโดยเกิดเป็นสารประกอบเชิงซ้อนที่มีประจุเป็นกลาง ความสามารถการเข้าทำปฏิกิริยาของสารสกัดชนิดนี้จะขึ้นกับความสามารถของไอออนโลหะในการเปลี่ยนรูปเป็นสารประกอบเชิงซ้อนในวิฤภาคสารละลายของน้ำเช่นเดียวกับกรณีของสารสกัดชนิดค่าง การสกัดเป็นการรวมกันของอะตอมโลหะที่อยู่ตรงกลาง (central metal atom) ของสารประกอบเชิงซ้อนหรือรวมกับโปรตอนในกรณีของการเกิดสารประกอบเชิงซ้อนของกรด

หรือ

เมื่อ S เป็นสารสกัดชนิดขอลเวท ความสามารถในการละลายของสารประเภทอินทรีย์ในวิฤภาคของสารละลายอินทรีย์เพิ่มขึ้นได้โดยการทำปฏิกิริยารวมกันกับสารสกัดชนิดขอลเวทดังสมการ 2.5 และสมการ 2.6